

САГЛЫНЫҢ БЕРГЕ КЫЖЫ

Саглыма бөчө чынык шыкшап уулу хар тоосу чымдарда дүшүп. Долдондоп бедик чымнар-биле доккалдоп калган. Саглы ууу харым кыжым бөсү кара чыдар боорго, малдын аалдырны төбери кыжым оларын кампаар дөш колдуунда-ла ноябрь айында өтөсүндө кыштаглаар көкүңүтүрү. Бичаара-ла шагдына-биле турбас, агаар-бойду-биле болчак кылас уурутуу болганда, эртең чымды өңтөтүмдү баштайт оң көкүңүтүрү чыган кыжым саг-ламыккаларын кыштаглаарга орай үнөр чыккылы үрөшөт.

Хар чыгавымы соон дарың дүшүтүт чыт өткөсү. Оң түнөсүндө оңтүдүк-чыгыш чыгар, сар-бөсүмүрүчү чыгавыра шти мажык хөртүк-бичаа шыктын. Кыштап, күзгө чогууга чыдарган малга оңтүдүк чыгары бергелер. Шыт, шураган чыдарыларга шамтыктама.

Машына-техника четчир хир-рөсүндө малчынарды кыштаглаары барык ай дүргүндө кыштан келет. Калжа-корса, орай-савылы чымдыра чедир чымдагыттырмаал. Көстөнүн өтөсүнө хей кезини Сары-

Хөлгө, бөткөздө-дө, кышта-галар өсүүтү чедирбөөсү.

Өбүрүчү Саглыма бөчө хире дүшүрүшүнүн берге кыш турбоошунун тус чөриңи тур-тагычылары чыгавырамыр. Де-кабрь ай өтөсүндө тура чыккылама ажык соотуу дө-көш, эртең, кезжө туман-наан тургунам.

Колхозтун Час-Адырга бир кадан чыгышында чымдык бөлөр күдүн салым турун бер-ген. Түсөй эртеңкилерди тыламдан дарып үчөмгөчө адимтмаан, боттуг дуза чедиртимөөн. Маана хамаар-шыштыр чыгышты О. Даманың чыгавырамыр:

— Колхоз баштаар чөриңи дүшүрүчүлөрүңиз, зоотехниктер, мерг, мал эмчилерине моң кадарган малымды дус, кү-жүр-биле хандырмын көрүрүң-дөр каш улаа негеденин тур-гуоңу, чагыларын кырип келдиңиз. Дилегерине хандыр-тырмаан. Бистин ажыл, амдыралымыс сонуурган ийм-даа келбөөн.

Малчынын чыгавыра тур-ары барындайлы. Чүтө дөргө колхозтун кол специалистери Аралытты, Бонати, Куу-Дат бериш ишаш иран оларга сарыкчыларга, хой, өшүк ка-

дарып малчыларга чүтө чымдык ууу-бакыда көстүр-лөш, дараамды оларго оркуту уттурган чыкыл тыш-кан. Ол дөргө даандырган айма-херек дөш харымсага-ны компатканын тодарай дө-рөчлөп турар. Бо бүтү тоомча чок чоруктуу үркүздөн кол-хозтун 80 ажык чыгышты Ко-горган артына ар ийгөт орой ара хоравы. 20 шаа ирт Саглы-Бакмыга кыжы иштөгө бас-кылажып каан.

Чайны күш албан мал ажык кыжымы өңү хунеринде-ле арп-доруң, баксырап эг-дөөн. Колхозту удурутур дар-галарын аймак сураганы бир басында: «Асан күжүр атангыраан, ала зайны өт-туре ирлаан» дөш шыкшап со-стеринге дагуа боор чыгыш. Шылаң-ла, Саглыга барган, кайы-даа кыштапта алаа баарга, чогуур уелерде мал те-мени соотуру чөткөчтөш, ко-данар чымды оларга чедир-лөшөк, мал ошпаа чөтөр дабылгыттырмаан боор.

Ишары айнып тургунду Саглы-Бакмы хойку ботко-лош ирт колхозчы Б. Сала малын сууш, оларже үнү-көт. Дөш ол эртең ала турган. Дүш чедип чорда, Когорган

тааламыдан дүшүтүт хат чоор-ту водуртүтөш, шуурганга шыкты. Хойку мөөс бакмын-да ирттерин дозуп бадырап, аалыгы сүрүп чоруп орда, хар баш чытап.

Узут илтер арамында эңир чыкыл оланта колхозтун үскөк дөңбөжөгөштерин арай хир-рөсүндө деңгээлде хар шуур-ганга тылашпай, өсөткөчөй бергелөөн. Малдын өг-бүлө боттарында хамаарып бер-гелө хөмөгөлөрүн ала-даа, ол шаа баш когарган.

Бо болушунун соон дар-мый, ол коданга райондун үдүмө контроль комитетинин галары-биле чед бердиас. Хойну барып кадарар чөриңе чедип үш ажык километр чө-рөтүктүгү. Дабылгыттырмаан. Сиген-иприбил үздөгөн. Олар мын дүшүртүмөң. Сүт-биле хандыртырмаан.

Саглы-Бакмын ол-ла бри-гадамыдан Шат кырында К. Куууну, Кызыл-Дага Б. Кууларын воданырында бой-дал дүшүрчөп. Хураганар олд, хире эгелөөн. Халымн бригадалык хойкуларын-да Хау-Бакмында кыштап турар С. Стялко, Кок-Тейле С. Төвөр-оода болган өскө-дө кыштагларга чедир кы-

дылмай чүддөр хой.

Чамасы малчынарды та-ламында «Саглы хар чытас чө-рө-ле болот. Кызыл соот-төкчиги, бедиктин алаз май-наан дөш уткалы хөмөгөр дүшүрүшүнүн түнөсүндө чедир-дирген. 1976 чылдын январда 147 мал өлгөн турда, бо чы-дым февраль өтөсүндө чедир 630 баш когарган.

Малдын өлүп хөраар чо-руудан алтыда, оларын ажаан хайгааран кырилерин ар-ында оналкан ажы-хөраар-чы харымсага чок малчынар база бар. «Кызыл тукта» ил-дырларын саны 80 ажык. Оларын колхоз хөраагына чедирин турар карака-кога-радарынын түнү—150 муң ру-бль чедип турар. Чыкээ, Б. Долган 14894 рубль, Д. Кара-Сад 12772 рубль, О. Шонмо-Хөө 12621 рубль түнө оре-самыккады кылган.

Кожхота 24 муң ажык хой, 4 муң хире бода мал бар. Биз-ни чөшпөс үнүрүндө мал чөмөни сооттурганы, сүт-биле хандырды багай тургустун-ган. Малга чөм даян бөөр шө-жө, коопша чөшпөс.

Кол специалистер малдын аалдырга хонун-дүжүп, ам-дыралчы ам-даа хандылайы

турар. Бистер ачаа чоруп тур-ган, Халымн бригадалык бригадари К. Семис-оодан ө-кө, алаз муңган, ажык-хөкөк бадурун турган доккалчытер, мал эмчилери, бригадирлер көрбөс бис.

Ак-Чыраада бөстөккө 700 тонна ситенин Көдө айма-ары министрствонун ав-тобалаамыдан көлөң 3 маңи-на соотуп турар. Моон ала-гыч көөрге, райондун көдө ажал-атый өргөдөлү «Кызыл тук» колхозтун малчынар-ында боттуг дузаңы чедир-ип, бар арга-куралдарын ам-дыралчы, дилээр чыгу-ла.

Бир-төө кыштаглашкын берге байдалда өртип турар болганда, бүтү күштү моң-нээр, масса-политиктин ажал-ды эмчилер, ажалдаар чедир бурдуңга харымсаганы бедир, күш-ажылдын аныктыгын удаттыраар болган өскө-дө алыртыларын шийтирээрн—көдөңүн ажал-ипчилеринге СЭКП ТК-нын Чыгавыра, Бүтү-өкчөл социалистче ча-рыкчылар дугайында док-калга саглыкчыларын хар-ымын ол болур.

Д. САЛЧАК,
«Шынык» тускый көрр.

Каа-Хем районда «Тилелге» колхозтун механизатору Социалистик Күш-ажылдын Маалыры Дойбан Дапьянович Даваа 1976 чылдын дүжүдүн ажаарына телепти үлүүн кириген. Амгы үеде ол огулу Лева-биле техника септелгезинче хаара түтүнгөн.

Алашкыларын мурунда ам бир чугула кампания—часкы тарылга удаас эгелээр. Оң бетинде техниканы бүтү талагы бөлеткээрин оларын кайызы-даа кончуг эки билер. Бичанган алашкылар хун үлүүн доктаамал ажыр күүседип келгенер.

ЧУРУКТА: Социалистик Күш-ажылдын Маалыры Д. Д. Даваа огулу Лева-биле септеге үзүндө.

В. ШАЙФУЛИННИН ФОТОЗ.

Бүгү-эвилелдиң комсомол хуралы

Бедик деңнелге эрттирер

Ленинчи комсомол партиямы дайычы дуаалакчымы болган куралымыр бөлүш-пана, ажыл-агый болган култура тургу-зушкунуна, иштөөдө политиктин ам-дыралга комсомолдуларын болган аймак-тарын илдепейлг кириштирер, анык өскөңин ортузунга коммунисттик кижиз-дигенин амыдарын күштелдирер дөш парти организациаларын удуртулган хөй талагы, күшеникчинин амыдал чорудуп келген болган чорудуп-даа түр-рар. ВЛКСМ-ин ажыл-чорудууламын пар-тия көздө бедик-биле үлөшөт келген. Октябрьдин социалисттик Узут револю-циямын 60 чыл оюңу дугайында СЭКП Төп Комитетинин доктаамалда маңра-дзын: «Совет аныктарын организаци-дзын, партияны илдегендиг дуаалакчымы болган кур күкү — Ленинчи комсомол илдепейлг рөлдү ойша турар».

Комсомол эге организациаларында бол-дун эртер илдиң хуралдарга комсомолду бурдуу бедиктен социалистге хулээтени адыр болган Узут Октябрьдин 60 чылы-га Ленинчи комсомолдун репортуна ат салыр эге дөш социалисттик чарыкка канчаар кыриши турарын хандыр анализ-тен көөр. «Өң аки амыдалар, амыдал-дык амыктымы болган шынарын бедир!» дөш дозуң-биле калбарган чарыкты комсомол организациаларында улам не-тередиг, дөшпиг болдуар талазы-биле амыдал улам күштелдирер. Кызылдын даарыкыла фабрикасында, сүт заводунда ишкан амыдал шынарын хандырамын комсомолчу постуларын чө-рө-дө тургу-зарыкчы, сүт-баран фирмаларында сүт-түн шынарын бедирин оң бөт-үшөш чыгарып айттыргарыкче комсомол организациалары кичээтени күштел-дере чогуур.

1977 чылда чагай дүжүттү өстүрүп алырынга бөлеткөл — техника септелгези Би-Хем районда «Өкө» совхозтун машина-трактор мастерска-зында бо хунерде хайныш-кынын Септекчилер коллек-тив хөй санын септаларын, андыларын, илдерини бүр-үнү-биле бөлеткөл. Мастер-скалды планын оналдырып доктаамал ажыр күүседип тур-ар муракчы механизаторлар хөй. Оларын бирээң төкөр В. Н. Артемовту бо чурукта көргүскөн.

В. НАРА-САЛДЫН ФОТОЗ.

БЕРДИНГЕН ИШЧИЛЕР

«Икра» колхозтун мурак-чы хойкуларын Алдын-оол Шаравиевич биле Татьяна Шадиповна Ондарлар Кара-Дып деп чөре кыштап орап. Ында күш-ажылдык судам кыжымдан-даа артык шыкын. Бажыга кирип, дыштын орап чай бешик чөк, ала сагыш кажаада, малда. Хөй оолдашыкынын тулук үеи.

Аңгы-аңгы клеткаларда ху-раганарын семис-шыраак, омак-хөсө медээжөк, хендир-биле шыраан алып каан көк сөгенин догурады. Дайыман турарлар. Татьяна Шадиповна хураганарын чөмөгөр, оңга-да суун хынат тур.

Январын баштайгы хун-еринде төрүттүгөн хураган-ларын көөргө, ий ай ача бер-ген назылг кылдыр көстүр. Дүктери силиг, боттары ам-кө-сөк. Оларын турар чери ары-силги, күрүг, кы-жаз ийни чыгыт. Бо бүтү дөргө, ол кыштапта мал-дын өлөрү бедик харымса-галы, ажык дөш-кыжым-кай, күрүңүн хөсөн бөдү-нуудан бедик көрүңүп то-дарай хөриңин-дир. Алдын-оол Шаравиевич коммунист, Татьяна Шадиповна депутат. Шак ызыд узут илдеген бүрүткөн үзү илчээр ажыл-даанай канчаар.

Олар өң дөрт чыл илдеген хойкудан ажылдап, бедик көргүздүрген болуп, чус хөйга онааштыр 95-тен өрү 110 чедир хураганым чыл са-нинда өстүрүп келген. Ал-дын-оол Шаравиевич Ленин-чи хөйбөлү медалын болган «Социалистик чарыктын тил-лекчи» деп хөкөк демдо-нин илдектини.

Муракчы малчынар мал-ды кадарарда, оларын кайы хамаал чок манаштырбас. Ар-та иштинде ажык чөраарын хари чыкчак, ону баа олар ажылгап турар. Шаа күн-дегенди баксырап малдарын доран үскөң, сегиди амырап-тар чапчыдыг. Кодаңа көк-сула, ситен, саван четчир-биле куравыраттыгын. Кезип алган сөгени кыштаандан ирак өшө чөре ам-даа хөй.

ТУКТУ БРИГАДАГА

Кызыл-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Барын-Хемчик рай-онунун ажыл-агыйдарында хөй оолдашыктын тулуктуган. Рай-онда бүтү хойларын 55 хуузу амы 15200 баш хөй оол-даан, оң ол хире хураганны менди камгаалп алгай.

«Шекпээр» совхозтун төрүр хойларын 70 хуузу оол-даккан. Ол совхозтун Биче-Тей салбырын Монгуш Калинин бригадалык хөй бригадалык кежитүүнери эки көргүзүп чедип алган. Бригадада 3171 хөй төрөң, телү менди. Бригаданын кежитүүнери Монгуш Мынча, Куулар Чыкма, Монгуш Шыдыра олар төрүр чус хөйга онааштыр ам дөргөндө 86—92 хураганарын камгаалп алган. Сов-хозтун Аянты салбырын хойларын 60 ажык хуузу оолдаккан.

Январ айда социалистик чарыктын түнеленин Бугулар СЭКП райкомунун, райкүскөмүн хөйку бригадалар ара-зынга илдерин Кызыл түгүн Монгуш Калининдин брига-далыга тыгысқан.

Бригаданын кежитүүнери 1977—1978 чылдарын кыш-таглаашкынын бөлеткөлдү, ол ишкын мал продуктуларын бүдүр болган күрүңге садар талазы-биле социалист хулээт-терин Октябрьдин социалист Узут революциямын 60 чыл илдеген чедир күүседирин немей хулээтпн.

БИСТИН КӨРР.

ЧЕДИИШКИННЕРЛИГ УТКУУР

Совет Тыванын амыкчы чонлары Октябрьдин социалист Узут революциямын 60 чыл оюңу дугайында СЭКП Төп Комитетинин доктаамал бедик кодураушкүп-биле уткаан бол-ган ону бурчуну-биле үздүгүзүмүшүл, кайгамчыктык юб-ленин күш-ажыкчы чедишкыннер-биле уткуурунга дөш иштитиренин илдегендиги турарлар.

Ол документини танымдарыга тураскааткан хурал мраккы Монгуш-Тайга районун «Малчын» колхозунун төвүнө болуп артык.

СЭКП райкомунун пропаганда болган агытпа илдендиги ар-лекчи Хертек Танов анаа клетек кылган, Узут Окта-брынын юбилейи телептиг уткуурунче хуралдын киржикчи-лерин кыйгарган.

Анаа колхоз даргамы Салчак Очур өсө алган, колхозчулар бо чылдын планын оналдыларын октябрь байыралынга чедир күүседир деп бунурады илдеректен.

АЖЫЛЫНГА МАКТАЛДЫГ

Алдын-кыс Саг агылдын салды учулынезин 1973 чылда дооккан, Чадаана хоорайын алы-чөм магазинине салдык-да ажалды берген. Бо үеңиң дүргүзүндө совет салдыгын бедик културалы дөш кыжымак ажыл-ипшин төртүрүп, салым алыкчыларын хулээткенин чаалап алган. Оң ажалдып тура-ры магазинге кире бөөргө, магазинин ары-силги, бараанарын көөр-чүрүмүг дөшөп салган, өркеттерин көсү кыл-дыр бичиттиргени кижизик кичээтенин доран-на хаара тузд дөш.

Алдын-кыс Саг салды алыкчыларын бараанта негедде-ререлерин өй-шанада хандырар дөш кыжымак ажалдап тур-дар. Ол кыжымак, шудуругу ажыл-биле ай, квартал планы-нын күүсүнезин 110—120 хууздан кудалатпай турар. Алдын-кыс чүтө эки ажалды өшөк, хөй-ипшин ажалында база илдепейлг. Оң кыжымак ажалын райно баштаар чөри үлөшөп, каш улаа шынар-мактал келген. Ол ам Узут Ок-тябрьин 60 чыл оюңу күш-ажылды чедишкынниг уткуур дөш, бедиктен социалистик хулээтени алган ажалдап турар.

М. ВРГУМЧУ.

КАРТОФЕЛЬ УРЕЗИНИН ЭКИ КАДАГАЛААР

Картофель — аш-чөмнүң чугула продуктузу, үнелиг техниктин болган мал чөмө култура. Ону ийги тарда деп турары тауарыкка эвөс. Чугула чүве болза чүгүлэ эр-гөмөк чугула санык карто-фельдин болуру эвөс, харын оң шынарын шит-пирли-биле эжижерий бол-лур.

Картофель урезинин үн-дезин-биле эжижерий, эр-те болгаш ортумак быжар сорттары тарытырын кай-бартары бистин байкалы-гыкка чугула бөпө турар. Картофель урезинин шың шыгып-каагаалары бо културанын бедик дүжү-лүп алырын чүгүлэ негиз болуп турар. Бичалза-даа бо айтырм Таңды районо ча-

гуур негедөгө дүшүпөй турары илерезин. Районода ийүрүннүң үр-этин илдепчилээр картофель урезинин кадалап турар-дын, өң шынарын таба, а-дыл, анализ чөмөт чаа кылган. Оң түнөсүндө хы-наан картофельдин 2-ден 8 чедир хуузу өл болган кур-гал чыдышынын-биле үр-эли турары илерезин. Чам-ды зарыгырга картофель база таварышкан, ынчалза-даа эртен чылдардазын-дан элзэн эвөш болган.

Картофель зарыктын тыштыр чылдаганары хөй, колдуунда-ла урган урезин-нерин кадалап турарын, байдалдан хамаарып. Эң-не озалдыг, картофель-ди ирдип-чыдырар чүгө

фузариум аймааның дүдүк киргөш. Дүдүк картофельче киргөш, клеткалар драмын, клеткалар ханазын болган протоплазманы үрөздөр, ынчалза-даа иракхал ур-этинчигенин дөш шыра-вас.

Картофель ажаал алышы-нын, сөөртүлгө үзүндө кар-талып, нестип үрелген болза наскан соонда шөгө ала кадалган үзүндө шыгма-мыр силалында дөңгөн бол-за кургал фузариоз чы-дышынын тыштыр.

Картофель шыгмаан чөри-нин температурасы болган шыгы үргүчү өскерип тур-дар болза өл болгаш шың чыдышынын эгелээр, ол чыдышынын шыгмамырла оваллаан картофельдин ны-

рынга 25—30 см кылын кытта тыптыр. Ол настьла тывылган чыдыр болган-ды үе-үе болгаш-ла чымып, ырдыр хөри.

Бо талазы-биле алырга, С. Н. Тона эттыг совхозта байдал дүвөрөңчиг. Ында шыгмаан картофель ур-этин 44 хуу ирип үрелген, бузуун-чазын, соонка алыс-кан, мырндай азарганчыг үрүмк картофельдер бетин бар. Мындай жылыгы чет-пестер өскө-даа ажал-агый-ларда бар.

Картофель урезини янзы-буру чылдаганары-биле үрелип эгелзэн болза ону доран ылгар хөри. Кар-тофельны ылган турар үеде олар карталып, чуурлуп үрелир, а фузариумнар бол-

гаш өскө-даа микроорга-низмерин аразында өзүлдө азш мурун ылгазыр «маргылада» эгелээр. Бир эвөс үрөсүндө аарыгар ул-гаткан болза ону ылгазын, 25—30 см кытта өткөн бүтү картофельди ап каап-тар хөри. Бажын иштинин температуралын 1—2 гр-дус чыгып кылдыр докта-мал тургузар.

Ынчанган ам шыгма-мырда чыдар картофель урезинин үрөсүн ий кадал-гал ап ары ажал-агыйлар-нын специалистерин, ууртуучуларын чугула септелгезин чүгүлэ таңдыда үзүни инспек-циянын агроном-инс-пектору.

Г. КАУРОВА.

